

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱ

Երկու հանգամանք մարդոց շոշափելի սխալանքի մեջ են ձգում. մեկ, երբ պատճառներ են վերագրում այնպիսի հանգամանքների, որոնք պատահած չեն. երկրորդ, երբ մի գործի օգտավետ նպատակը չորոշած, նրա գործադրության կերպերի վերա են խոսում:

ՆՊԱՏԱԿ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

Ա

Ուսուցանել կնշանակե սովորեցնել մի բան, իսկ կրթել կնշանակե վարժել մի բանի մեջ կամ աճեցնել, զարգացնել այն զորությունը, ընդունակությունը, որ արդեն կա անհատի մեջ: Այն արհեստը, որ կայանում է այդ երկու պաշտոնի ի միասին կատարելումը, ասվում է դաստիարակություն:

Մեծ է դաստիարակի գործը, և սրբազան է նորա պաշտոնը, վասն զի ով որ բանական արարածին ձեռք է առնում, նորան կատարելագործելու մտոք, նախ և առաջ հարկավոր է իմանալ, թե «ի՞նչ է նա, ինչպիսի» ինչ է, և ինչո՞ւ համար է»:

Մարդը, որ գիտե քննել երկինքը և երկիրը, ծով ու ցամաքը, ո՛չ մի հարց լուծելու համար այնքան չէ դժվարանում, որքան յուր անձին վերաբերյալ հարցին մեջ, թե ի՞նչ է ինքը, ի՞նչ է յուր գոյությունն նպատակը և ի՞նչ կարող է

լինել: Արդարեւ, մի անքննելի արարած է մարդը և մտքի կարողութեան սահմանից բարձր, բայց անշափ անքննելի է որչափ մի միջատը և մի հատիկ ավաղը բնութեան մեջ պատճառ՝ ո՞վ իմացավ և դոցա բուն սկիզբն և վախճանը... Բայց որ այս վերջինների նշանակութիւնը ավելի հեշտութեամբ է լուծում, քան թե յուր, դրա պատճառը ոչ այլ ինչ է. բայց միայն յուր կտրորեն ինքնասիրութիւնը, որ թույլ չէ տալիս յուր նշանակութիւնը նույն շափով վճռած տեսնել: Ինչո՞ւ հանգամանքը դաստիարակութեան մեջ մեծամեծ խռովութիւններ է հարուցանում և դաստիարակներին երկու մասի բաժանում. մեկ մասը քարշում է այս կողմ, մյուսը՝ այն. մեկը՝ առաջ, մյուսը՝ հետ. բայց իսկապէս երկոցունց ընթացքն ևս չէ ուղիղ և չէ հարմարեցուցած բնականին:

Մարդը, ըստ ներքնույն, զանազանվում է անասունից յուր անմահ հոգովովը և բանականութեամբը: Բանականութեան սկզբնապատճառը նորա միտքն է, որ է հավաքումն տպավորութեանց հարտաքուստ ի ձեռն ներքին և արտաքին զգայարանաց, իսկ հոգին մարմնո կենդանութիւնն է և նորա սկիզբն ու վախճանը. որ ծագում է աստծուց և դառնում դարձյալ դեպի նա: Ասել է, թե մարդը ունի մարմին, հոգի և միտք և դոքա երեքը ի միասին են կաղմում մարդուս ամբողջ գոյութիւնը: Մարմին առանց կենդանութեան և մտաց չեզոքական առարկա է: Կենդանութիւն, առանց մարմնո և մտաց, երեւակալելի էակ է: Միտք, առանց կենդանութեան և մարմնո, չէ ինչ: Մարմին և կենդանութիւն, առանց մտաց, անբան կենդանի է: Կենդանութիւն և միտք առանց մարմնո, անիմանալի գոյութիւն է: Միտք և մարմին առանց կենդանութեան, չէ ինչ: Մարմին կենդանութեամբ և մտք հանդերձ — է մարդ բանական, հանճարո և առաքինութեան ընդունակ:

Դրանք երեքն ի միասին մի ամբողջութիւն են կաղմում, բայց յուրաքանչյուրի հատկութիւնը երեւում է, և յուրաքանչյուրը յուր հատկութեանը հարմար պահանջմունքներ ունի: Դոցա յուրաքանչյուրի հատկութիւնը ճանաչելու համար մենք կստենք, որ —

Այն հատկութիւնները, որոնց մասին կարելի է ասել, —